

РЕПРЕСИВНІ ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ СТОСОВНО СПОРТСМЕНІВ І ДІЯЧІВ ФІЗКУЛЬТУРНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Юрій Тимошенко

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація. Юрій Тимошенко. Репресивні заходи радянської влади стосовно спортсменів і діячів фізкультурного руху в Україні // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2015. – № 34 (2) . – С. 41-45. *Мета дослідження* – з'ясувати особливості існування радянської фізичної культури в СРСР у тоталітарну добу. *Методи:* історичний аналіз наукової літератури та джерел; системний і порівняльний аналіз. *Результати:* з'ясовано особливості існування радянської фізичної культури в СРСР у тоталітарну добу, коли в суспільстві постійно нагніталася істерія переслідування ворогів. Зауважено, що створення атмосфери страху перед завтрашнім днем стає необхідною умовою, за якої простіше маніпулювати людьми. Доведено, що репресії розглядалися радянським керівництвом не стільки як засіб боротьби з противниками режиму, скільки як один із пересічних методів управління країною. Примітно – всіяких «ворогів» радянські репресивні органи шукали чомусь переважно поміж представників української інтелектуальної еліти. Показано, що у результаті безпідставних арештів у другій половині 1930-х років було знищено чимало спортсменів і фахівців фізичної культури із і так нечисленною їх кількістю. Внаслідок цього настає повне одержавлення приватного життя, експансія влади в нього, поглинання тоталітарною системою будь-якої соціальної самостійності особистості. Як наслідок – людину змушують жити для системи, а фізична культура і спорт стають одним зі складників такого примусу.

Ключові слова: спорт, суспільство, репресії, технікум, інститут, терор.

Постановка проблеми

Прихильність до політичної системи виступала єдиною необхідною умовою існування в радянському суспільстві. Вона проявлялася не лише в недоторканості державних інтересів, на користь яких слід було обов'язково жертвувати чимось, але й у їх підтримці та прийнятті (хоча це й не гарантувало безпеки). Радянська людина отримувала певні права («право на труд», «право на відпочинок» тощо) винятково за умови входження в суспільний процес разом з іншими. Відтак, лише задіяність у соціалістичне змагання, участь у комуністичному суботнику чи ліквідації «прориву» надавала перспективу претендувати на суб'єктність у Країні Рад. Спорт, у якому індивід творить власний життєвий простір, входив у протиріччя з даною доктриною, оскільки права людини у Радянському Союзі визнавалися не за пересічним індивідом, а за «громадською» особистістю, яка має певні обов'язки перед країною – стаття 12 Конституції СРСР 1936 р. свідчила, що праця в СРСР є обов'язком і справою честі кожного придатного до праці громадянина.

Від початку 1930-х років у радянському суспільстві праця і все, що з нею пов'язано, набувають рис такого собі культу, який поряд з іншим підтримується й фізичною культурою. Праця набуває сакрального статусу. За високою трудовою активністю радянської людини вбачається принцип мирської аскези, що тяжіє до православної традиції та пов'язаний із прямим служінням зовні заданому абсолюту. Спеціально організована рухова активність займала в такому культі важливе місце. Трагедія пересічного радянського громадянина була наразі в тому, що Бога замінили партією та її лідером. Комуністи перетворили ідеологію марксизму на варіант релігійної свідомості – у світську релігію. У такий спосіб удалося зберегти укорінені у російській ментальності принцип служіння людини надособистісному безсумнівному авторитету. Тих, у кого вказана домінанта не вкорінилася, зокрема й українців, знищували під усілякими приводами. Зокрема, крім голодомору початок третього десятиліття ХХ ст. позначається нагнітанням політичної обстановки в суспільстві, страху: вже минула «Шахтинська справа»; у Москві відбувся процес «Промпартії», слідом за яким Державне політичне управління (ДПУ, створене 6 лютого 1922 р. на зміну Надзвичайній комісії; спеціальна служба в СРСР. Від листопада 1923 і до 1934 р. – Об'єднане державне політичне управління (ОДПУ), згодом – НКВС) „познаходило” її відгалуження у республіках – було заарештовано велику групу технічної інтелігенції, яка нібито входила до «Українського інженерного центру»; справа «Спілки визволення України», під час якої репресовано чимало представників інтелігенції, яка брала активну участь в українському державотворчому русі 1917 – 1921 рр. Ці явища знайшли відображення у резолюції Першої Всеукраїнської фізкультурної конференції профспілок (22.I.1932 р.) через заклик розгорнути «нещадну боротьбу проти класово-ворожих сил та їх агентури: правих і лівих опортуністів, примиренців та гнилих лібералістів» [1]. Наведений документ – один із перших у сфері фізичної культури, де зустрічається подібна фразеологія. Раніше найжорсткіші висловлювання артикулювалися через звинувачення у буржуазності чи наслідуванні буржуазних зразків. Наразі ж молох репресій докотився і до фізкультурно-спортивної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Спеціальних, а не загальних історичних робіт, в яких досліджувалися б історичні умови та специфіка розвитку спорту й фізичного виховання в Україні 1930-х років нині не існує. Традиційно предметом історіографічного дослідження фізичної культури та спорту було виокремлення власне російських подій, тоді як ситуація в республіках зображувалась як додаткове, але не завжди потрібне, тло. Єдиним винятком у цьому ряду є робота М. Олійника й Ю. Грота, присвячена історії розвитку фізичної культури на Харківщині. Книга наповнена важливими фактами зі спортивного життя столиці УСРР та області. Автори, на відміну від інших, не залишили без уваги й проблем, які існували в спортивній галузі тих років, пов'язані з пошуком нових форм прояву «пролетарської фізичної культури» в 1920-х роках; впливом тоталітарної держави на спорт, репресіями й голодомором в Україні 1930-х років. Безпосередня постановка проблеми даної статті порушує радянську історіографічну традицію, яка так чи інакше впливає на сучасне історіописання.

Водночас у науковому дискурсі постмодерна доба характеризується усуненням викривлень радянських пріоритетів пошукової роботи, зокрема й стосовно питань рухової активності людей. Проблема полягає в тому, що широковживаний до останнього часу історичний наратив із фізичної культури був, м'яко кажучи, мало українським. Із об'єктивних причин у радянській науці мейнстримними ставали події, що відбувалися на російських теренах. Національні аспекти виступали, головним чином, у якості додаткового, але не завжди обов'язкового антуражу. Відтак, нині у спеціальній літературі відчувається брак фактичного матеріалу, що зображав би фізкультурне життя у підрадянській Україні першої половини ХХ ст.

Зв'язок із науковими програмами

Статтю підготовлено відповідно до планових тем науково-дослідної роботи кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України «Сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання і спорту» (державний реєстраційний номер 0108U000908) і «Парадигма здорового способу життя в дискурсах фізичного виховання і спорту» (державний реєстраційний номер 0111U001716).

Мета роботи – з'ясувати особливості існування радянської фізичної культури в СРСР у тоталітарну добу.

Методи, організація дослідження

Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел; системного та порівняльного аналізу. Оскільки вивчалось таке трагічне явище, як репресії, що їх зазнали фахівці фізкультурної сфери, логічним стало залучення до наукового обігу документів Галузевого державного архіву Служби безпеки України, а саме кримінальні справи на реабілітованих осіб (ф. 6) та матеріали Секретаріату ДПУ УСРР–КДБ УРСР (ф. 16). Там зберігаються листи, доповідні записки, телеграми, протоколи допитів, довідки про виконану оперативно-слідчу роботу щодо виявлення усіляких «антирадянських» настроїв поміж населення України.

Результати дослідження та їх обговорення

Важливість збереження і підтримання почуття реальної причетності громадян до великої справи побудови комунізму усвідомлювалася тодішнім керівництвом. Воно зрозуміло, які великі перспективи здатна реалізувати державна машина, відрегульована на режим надзвичайної ситуації, у плані вирішення найрізноманітніших завдань внутрішньої та зовнішньої політики. Радянськими очільниками, зокрема в Україні, вміло й послідовно підтримувався морально-вольовий тонус суспільства, що відповідав тодішньому політичному режимові. «Відчуття страху» і «відчуття піднесення» дивним чином поєднані між собою, не пояснено доповнюючи одне одного, й цілком зіставні за масштабами, визначали світовідчуття 1930-х років. Вони відтворювали к'єркегорівські «страх і трепет», які засновник екзистенціалізму вважав фундаментальними для людського буття як такого. З одного боку, переможна радість, самозабуття наснага людини, яка відчуває себе творцем історії («Мы рождены, чтоб сказку сделать былью...», «Нам нет преград – ни в море, ни на суше...»), а з другого – повне безсилля, відчуття відчаю разом зі здивуванням у людини, яка безвинно гине в ГУЛАзі; незрозуміле, але парадоксальним чином внутрішньо прийняте поєднання. Одні приймають нав'язувані стереотипи свідомо, боячись бути відкинутими суспільством, але більшість їх сприймає несвідомо (чи підсвідомо). Фактично радянські лідери експлуатували внутрішню, екзистенційну енергію саме цього, все ще до кінця не зрозумілого, парадоксу.

Від 1935 р. з'являються заклики до класової пильності: у постанові Вищої ради фізичної культури України це унаочнилося в пункті «Запропонувати комсомольським і фізкультурним організаціям систематично перевіряти склад інструкторів, майстрів і тренерів спорту і своєчасно очищати колективи від націоналістичних, класово-ворожих елементів»; в іншому документі йдеться про те, що «...виявлені недостатки: в состав обучающихся в аэроклубах принимают

соціально-чуждих товарищей», або ж «практика <популяризації парашютного спорту> показала, що розвиток цього важливішого виду оборонного спорту проходить без достаточної організації..., результатом чого явилось відсутність уваги до класового лиця підготовлюваних парашютистів» [2]. У суспільстві поступово нагнітається істерія переслідування ворогів. До цього часу кілька разів проводилися чистки в комсомольських та партійних організаціях з обміном квитків. Таку процедуру провели профспілки, а згодом проводиметься переоблік членів ТСОавіахіма з обміном членських квитків. У березні 1937 р. Народний комісаріат внутрішніх справ (надалі – НКВС) України подав С. Косіору доповідну записку «О дефектах в оборонній роботі Ц.С.ОСО-АВИАХИМА УССР». Серед недоліків, поміж іншим, йшлося про те, що робота Центральної Ради обмежується лише залученням нових людей. За парадними рапортами про масовість приховувалася бездіяльність: відвідуваність занять становила 40 – 50%. Часто військову справу проводили особи, які не мали спеціальної підготовки. Складання норм часто було формальним [3]. Зазначені негаразди були не так витвором керівників товариства, як породжувалися самою системою, що вимагала масовості понад усе. Наразі це розцінювалося як шкідництво й відповідальність перекладалася на виконавців. Улітку більшість керівних працівників Центральної Ради ТСОавіахіма – Дробишев, Крайзман, Менес, Клевцов, Зінгер, а також начальник харківського аероклубу Богданов – були арештовані за звинуваченням в участі у військово-троцькістській змові й розстріляні [4].

Отже в суспільстві створюється атмосфера страху перед завтрашнім днем, за якої простіше маніпулювати людьми. Логічним підсумком цього стане «розкриття ворогів народу, колишніх керівників фізкультурним комітетом» у 1937 р., серед яких С. Андрєєв, його наступник на посаді Л. Коритний, В. Блях та інші [5]. Не оминув молох репресій і Державний інститут фізичної культури України.

Восени 1937 р. заарештували завідувача кафедрою плавання О. Концевича і викладача цієї кафедри А. Бутакова, а згодом – співробітника інституту А. Малюка, викладача політехномії А. Остапенка. 14 березня 1938 р. ув'язнили Олександра Шпаковського, який стояв біля витоків «Динамо» (16 листопада 1924 р. він у першій зустрічі збірних СРСР і Туреччини по футболу забив третій, останній, м'яч; у різні роки був переможцем легкоатлетичних і тенісних змагань). 22 березня 1938 р. затримали наукового співробітника А. Юресько; 27 травня – завідувача кафедрою важкої атлетики й одночасно начальника Вищої школи тренерів В. Бедункевича*, 13 червня – завідувача кафедрою легкої атлетики З. Синицького. Згодом така сама доля спіткала викладача кафедри важкої атлетики М. Виставкіна, заступника директора С. Каленчука, В. Бляха, колишнього директора М. Бунчука [6]. Можу припустити, що О. Лєдовського від арешту врятувало переведення в грудні 1935 р. до Києва на посаду директора Київського технікуму фізкультури, оскільки його колишнього заступника ув'язнили.

Репресії не оминули і провідних спортсменів та організаторів фізкультурного руху в Україні. Зокрема, в Одесі у 1937 р. заарештували, а згодом і розстріляли директора технікуму фізкультури Файна, голову Одеської філії Українського науково-дослідного інституту фізкультури (надалі – УНДІФК) Я. Камінського, секретаря міського комітету фізкультури Головкова [7]. У наступному році – така сама доля спіткала голову обласного комітету фізкультури Дорфмана, викладача фізкультури Васильєва (колишнього члена товариства «Сокіл»), Гольдфельда – директора міського стадіону ім. Косіора, Лащикова – начальника автоклуба [8].

Одночасно з цими подіями було арештовано й низку футболістів київського «Динамо», поміж яких його колишній капітан К. Піонтковський і В. Прокоф'єв. У червні 1938 р. орден «Знак Пошани» отримав динамівець К. Щеготський, а вже у серпні після календарної гри з лєнградською командою – прямо зі стадіону – його забрали співробітники НКВС. На відміну від міфічного «матчу смерті», розтиражованого радянським агітпропом (і підхопленого теперішнім російським), то була справжня трагедія реальних людей.

Окрім названих упродовж 1938 р. поміж працівників фізкультурної галузі були репресовані:

– у Києві: *Бедренко, Гольц, Масюренко* (у різний час – заступники голови Комітету у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР), *Местєчкін* (завідувач сектором кадрів Комітету у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР), *Безлудов* (колишній голова Київського обласного комітету фізкультури, а на час арешту – директор технікуму фізкультури), *Гельфанд* (заступник

* Бедункевич Володимир Адольфович народився у м. Києві в 1898 р. У 1919 р. більшовиками розстріляний його батько, а сам він у 1922 р. був засуджений революційним трибуналом на півтора роки «за організацію колективного невыполнения приказа командования военной школы». В юнацькі роки захоплювався важкою атлетикою, показуючи непогані результати на змаганнях. У 1924 р. керував піврічними курсами фізкультури при ВРФК у м. Харкові, на базі яких у 1925 р. відкрили технікум фізкультури. Природно, що його призначили його першим ректором. Із відкриттям Інституту фізкультури деякий час був начальником спортивного факультету, завідувачем кафедри важкої атлетики, начальником Вищої школи тренерів. Його арештували 27 травня 1938 р. за звинуваченням у шпигунській діяльності, а вже 29 вересня розстріляли у Харкові [9].

голови Міського комітету фізкультури), *Іхтейман* (голова Сталінської у м. Києві Районної ради фізкультури), *Подкович* (співробітник Міського комітету фізкультури (як учасник гімнастичного товариства «Сокіл» він на початку 1930-х років уже арештовувався)), *Попок* (інспектор Обласного бюро товариства «Спартак»), *Стрежемецький* (начальник Навчально-спортивного відділу Українського товариства «Спартак»), *Світоч* (завідувач секції баскетболу при Комітеті у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР і член Обласного бюро товариства «Спартак»), *Станіс* (завідувач секції фехтування при Комітеті у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР і викладач фізкультури в Державному університеті. В 1930 р. засуджений за контрреволюційну діяльність. Відбувши покарання, повернувся у Київ. У минулому – один із керівників київського «Сокола»), *Подольський* (працівник Української ради товариства «Динамо»), *Іванов* (начальник навчально-спортивного відділу Обласного бюро товариства «Спартак»), *Снетенчук* (працівник товариства «Динамо»), *Куликов* (науковий співробітник Київської філії УНДІФК), *Пяткін* і *Серкірін* (викладачі фізкультури).

– у Харкові: *Бочаров* (голова Обласного комітету фізкультури), *М. Філь* (заступник директора Інституту фізкультури), *П. Заковорот* (викладач фехтування в Інституті фізкультури), *І. Бражник* (співробітник Українського науково-дослідного інституту фізичної культури (УНДІФК), викладач гімнастики в Інституті фізкультури, колишній її завідувач), *Бобриний* (викладач Інституту фізкультури), *Загорський*, *Кармаш*, *Савельєв*, *Постніков* (усі – викладачі фізкультури харківських вишів), *Павлов* (інспектор Обласної ради товариства «Динамо», до більшовицького перевороту – керівник Харківського товариства «Любителей спорта»), *П. Пелепейченко* (завідувач кафедрою фізкультури медичного інституту, в минулому – один із керівників товариства «Сокіл») *С. Романенко* (викладач Інституту фізкультури, в минулому – керівник Харківського спортивного товариства «Штандарт»), *Кротов* (працівник Обласної ради товариства «Спартак»), *Бем* (інструктор фізкультури на Харківському електро-механічному заводі, в минулому – керівник Харківського спортивного товариства «Штурм»);

– у Дніпропетровську: *Фешот* (викладач фізкультури);

– у Вінниці: *Петерзон* (співробітник Обласного комітету фізкультури);

– у Чернігові: *Хозе* (голова Обласного комітету фізкультури), *Сарнавський* (викладач фізкультури місцевого вишу);

– у Житомирі: *Карабанов* і *Уєнівий* (викладачі фізкультури) [10].

Лише деякі з них (поміж названих: М. Бунчук, Бердиєвський, С. Романенко, З. Синицький) повернулися живими.

Система внутрішнього терору постійно вдосконалювалася. Діапазон інструментів контролю був досить широкий – від найпростішого й «безневинного» в піонерських і комсомольських осередках шкіл та на виробництвах, до органів ОДПУ-НКВС, включаючи систему доносів («стукачества») і закінчуючи загрозою арешту й висилки в концентраційні табори на півночі СРСР для всіх критиків комуністичного режиму, а також просто «нитиків» і невдоволених. Судові процеси над «ворогами народу» стають повсякденним явищем. Так зване «розкриття» різноманітних підпільних організацій як то «Українського інженерного центру», «Спілки визвольної України», «Союзу України та Кубані», «Українського національного центру», «Контрреволюційної шкідницької організації», «Всеукраїнського есерівського центру», «Української військової організації», «Блоку українських націоналістичних партій» тощо, загострює відчуття неспокою та тривоги в суспільстві. Що важливо – всіляких «ворогів» радянські репресивні органи шукали чомусь переважно поміж представників української інтелектуальної еліти.

Водночас, регулярні велелюдні дійства, як то паради, мітинги, гуляння-«майовки», пропагандистські вистави під час державних свят, що не залишали людину наодинці з собою; інтенсивне використання засобів масової інформації – радіо, кіно, колективні читання газет і рекомендованих книг, політінформації; мілітаризація населення через масову військову підготовку та величезна кількість воєнізованих і спортивних змагань – все це створювало навколо особистості атмосферу майже всепроникного примусу і контролю, що змушувало її піддатися впливу режиму й усіяко доводити особисту «відданість улюбленому вождю». Залишатися осторонь вдавалося не багатьом – частіше перемагала привабливість співучасті в «історичному моменті» чи примус до неї. Наразі настає повне одержавлення приватного життя, експансія влади в нього, поглинання тоталітарною системою будь-якої соціальної самостійності особистості. Як наслідок – людину змушують жити для системи, а фізична культура і спорт стають одним зі складників такого примусу.

Основні висновки та перспективи подальших пошуків у даному напрямку

Аналіз соціально-політичного життя в УРСР дає підстави стверджувати, що репресії розглядалися радянським керівництвом не стільки як засіб боротьби з противниками режиму, скільки як один із пересічних методів управління країною. У цьому особливий трагізм радянського повсякдення 1930-х років. Влада використовувала спеціально організовану рухову

активність для контролю за особистістю, моделювання її свідомості й маніпулювання нею відповідно до завдань, означених партією. До фізичної культури вдаються з метою нав'язування нової системи цінностей, що формуються в радянському суспільстві. Водночас, промотори нових ціннісних орієнтацій і самі не були забезпечені від жорстоких репресій.

Запропонований наратив з історії фізичного виховання і спорту уможливорює розкриття світу фізкультурного життя в означений період під кутом нових смисло-ціннісних орієнтацій, а відтак є важливим складником «великої» історії України.

У силу того, як усе більше науковців звертатимуться до такої цікавої та багатогранної теми як життя українського народу в тоталітарну добу, обов'язково переглядатиметься низка, колись здавалося б непорушних істин, створюючи об'єктивну картину радянського повсякдення.

Література

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі – ЦДАГОУ). – Ф.7.Оп.1.Спр.749.Ар.37
2. ЦДАГОУ – Ф.7.Оп.1.Спр.1187.Ар.129;
i. Ф.7.Оп.1.Спр.1324.Ар.122-130
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (надалі – ГДА СБУ) – Ф.16.Оп.1.Спр.171.Ар.54-57
4. ГДА СБУ – Ф.16.Оп.1.Спр.145.Ар.87
5. ЦДАГОУ – Ф.1.Оп.20.Спр.7107.Ар.44
6. Энциклопедия олимпийского спорта в пяти томах. – Т. V. Олимпийский спорт в Украине. – Под общей ред. В.Н.Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2004. – С. 90,96
7. ГДА СБУ – Ф.16.Оп.1.Спр.145.Ар.140
8. ГДА СБУ – Ф.16.Оп.1.Спр.89.Ар.229-230
9. ГДА СБУ – Ф.6.Оп.1.Спр.43175ФП.Ар.53,215-215зв
10. ГДА СБУ – Ф.6.Оп.1.Спр.43175ФП.Ар.50-57,119

Abstract. *Yuriy Tymoshenko*. Repressive measures by Soviet power versus of athletes and activist of sports movement in Ukraine // Contemporary problems of physical culture and sports. – 2015. – № 34 (2).– P. 41-45. *Research aim* - to find out the features of existence of soviet physical culture in the USSR in totalitarian twenty-four hours. *Methods*: historical analysis of scientific literature and sources; analysis of the systems and comparative. *Results*: the features of existence of the Soviet physical culture USSR in the totalitarian period when society is constantly became strong hysteria pursuit of enemies. Noted that creating an atmosphere of fear of before tomorrow is a necessary condition in which easier to manipulate people. It is proved that the repression considered of Soviet leadership not only as a means of combating opponents of the regime, as one of ordinary methods of governance of country. Remarkably - various of "enemies" Soviet repressive authorities were looking for preferably between representatives of Ukrainian intellectual elite. It is shown that as a result of arbitrary arrests in the second half of the 1930s were destroyed many athletes and experts of physical culture and so of small number their. Consequently, comes complete subordination of the state of private life, the expansion of power in him, absorption by the totalitarian system of any social autonomy of the individual. As a result - person are forced to live for system, but physical culture and sports are one of the elements of such coercion.

Key words: sports, society, repression, college, university, terror.

Аннотация. *Юрий Тимошенко*. Репрессивные меры советской власти относительно спортсменов и деятелей физкультурного движения в Украине // Актуальные проблемы физической культуры и спорта. – 2015. – № 34 (2). – С. 41-45. *Цель исследования* – выяснить особенности существования советской физической культуры в СССР в тоталитарный период. *Методы*: исторический анализ научной литературы и источников; системный и сравнительный анализ. *Результаты*: выяснены особенности существования советской физической культуры в СССР в тоталитарную эпоху, когда в обществе постоянно нагнеталась истерия преследования врагов. Отмечено, что создание атмосферы страха перед завтрашним днем становится необходимым условием, при котором проще манипулировать людьми. Доказано, что репрессии рассматривались советским руководством не столько как средство борьбы с противниками режима, сколько как один из рядовых методов управления страной. Примечательно – всевозможных «врагов» советские репрессивные органы искали почему-то преимущественно среди представителей украинской интеллектуальной элиты. Показано, что в результате необоснованных арестов во второй половине 1930-х годов было уничтожено немало спортсменов и специалистов физической культуры, которая и до этого не была значительной. В результате наступает полное огосударствление частной жизни, экспансия власти у него, поглощения тоталитарной системой любой социальной самостоятельности личности. Как следствие - человека заставляют жить для системы, а физическая культура и спорт становятся одним из составляющих такого принуждения.

Ключевые слова: спорт, общество, репрессии, техникум, институт, террор.

Статтю отримано до публікації: травень 2015.

Статтю прийнято до публікації: червень 2015.